

ENTREVISTA

A LORENZO FERNÁNDEZ PRIETO

“Temos que seguir facéndonos preguntas, porque son necesarias para buscar as respostas”

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 46-48

Entrevista realizada por

Pilar Sampedro

Consello de redacción

pilarsampedro507@gmail.com

Lorenzo Fernández Prieto é catedrático de Historia Contemporánea na Universidade de Santiago de Compostela. Especializado en Historia agraria e Historia social do século XX, os seus ámbitos principais de traballo relaciónanse coa mudanza tecnolóxica, as mudanzas na sociedade rural e a política da memoria. Dirixiu o Proxecto interuniversitario Nomes e Voces, dedicado á investigación da represión franquista en Galicia, e o Grupo Histagra (Historia agraria e política do mundo rural).

A súa produción científica comprende máis dun cento de publicacións individuais e colectivas, algunhas máis destacables en relación ao tema deste monográfico, como *Golpistas e verdugos de 1936* (2018), *La historia de la guerra civil contada por dos Hermanas* (2018), *Soldados para el frente* (2018), *80 Anos. Santiago 1936*. (2017), *Otras miradas sobre golpe, guerra y dictadura* (2014), *Memoria de guerra y cultura de paz en el siglo XX, debates para una historiografía* (2012), *Informe de resultados. Víctimas Galicia (1936-1939)* (2010), *Facendo historia con memoria* (2009)...

lourenzo.fernandez@usc.es

Comecemos polo principio, que se entende por "memoria histórica"?

Para nós aquí, no Estado español, é todo o proceso de recuperación do pasado descoñecido que, a partir de finais do século pasado, é identificado con guerra civil, represión, franquismo e todo o pasado oculto nun pacto de silencio, suposto ou real. Dalgunha forma hai unha arela colectiva que é recordar o que non se quere recordar, recuperar o que non se quere recuperar que comeza coa foxa de Priaranza do Bierzo, pero a memoria histórica é tan complexa que ata nos resulta enganosa. Os que pensan que o rescate da memoria histórica comezou no 1999 non reparan que incluso eles mesmos recuperaron esa memoria na Transición, sen chamalle así, faciano sen saber o que estaban facendo. Quen o sabía era o propio franquismo que de feito falaba, preventivamente, de desquite do pasado e de volta da tortilla. Hoxe nós identificamos a memoria co que vén pasando nos últimos dezanove anos e que ten que ver co recoñecemento das vítimas, a apertura de foxas e a xente que continúa nas cunetas... todo iso como movemento cidadán e popular.

Falar de memoria histórica é, tamén, falar de asociacionismo, das organizacións que teñen como finalidade esa recuperación, non?

Había unha vontade popular de lembrar ese pasado e reparar; iso expresábase de diferentes maneiras, por exemplo votando; para os familiares votar en 1977 foi un acto de afirmación política e memorial. As familias votaron os partidos que identificaban coa tradición republicana, aínda que os que se presentaban xa non eran os mesmos.

Danse situacións paradoxais, por un lado a idea de reconciliación (proposta política que foi asumida pola oposición antifranquista, agás excepcións) e pasar páxina; lembrar e pasar páxina é contraditorio. Houbo

actos de reivindicación da memoria feitos polas familias a partir de 1975, aínda que todo para no 1981 cando se materializa que o ruído de sabres era verdadeiro, fíxose real que o pasado podía reproducirse. A vida e o presente puideron co pasado e houbo un parón.

Créanse asociacións de memoria desde comezos dos anos 90, vinculadas a organizacións políticas. A maioría comezan a partir do 1999 cos movementos memorialísticos; nacen ou redefínense os Ateneos republicanos, asociacións locais de memoria histórica e realízanse moitas actividades memoriais tamén desde o asociacionismo cultural.

A investigación histórica é fundamental; unhas veces de maneira colectiva nas universidades, outras desde as asociacións ou por parte de investigadores individuais, como foi?

Partimos de que hai unha preocupación social, colectiva e familiar que se materializa de forma pública na foxa de Priaranza. Cando ves uns rapaces que están buscando o seu avó e que conseguen abrir unha foxa dáste conta de que aquí está pasando algo de envergadura. Hai unha nova actitude xeracional, o fenómeno dos netos da guerra, os fillos saíron da Ditadura a pensar no futuro e agora os netos quizais poidan permitirse o luxo de ollar o pasado.

Neste país, cando aparecía un cadáver cun furado de bala na cabeza ninguén chamaba un xuíz ou un forense (tampouco hoxe), todos entendían que fora da guerra pero como di moi ben o noso colega Gil Andrés "de la guerra no, fue muy lejos del frente". Asímesa e naturalízase (aínda hoxe) unha realidade que o franquismo e o relato dos verdugos normalizou. Pero houbo un cambio de actitude social (os historiadores somos coma os demais), e aparecen un montón de asociacións e de persoas que empezan a traballar na "Memoria histórica".

Os primeiros traballos interesantes en Galicia sobre o tema foron publicados nun monográfico de *A Nosa Terra*, que recolle esas investigacións locais, son de 1986 e a primeira tese, de Souto Blanco, en 1997, sobre Lugo cando se atopa documentación na rehabilitación do cárcere desta cidade, a de Suárez no 2000, antes a de Bernardo Máiz (1984)... As preguntas dos historiadores derivan dos intereses do presente, ninguén estuda o medio ambiente se para a sociedade non hai un problema medioambiental, polo tanto todo nace da demanda social.

A diferenza cualitativa márcaa a política do Bipartito e a Lei de memoria histórica como decisión dun Goberno. No 2005 toman posesión e deciden que o ano seguinte será o ano da memoria, respondendo a unha arela colectiva. Ponse en marcha o consello da memoria, o barco da memoria, o espazo da memoria na illa de San Simón, apóianse as asociacións, asesóranse as vítimas e familiares, realízanse homenaxes recuperando a memoria e descubriendo outra verdade que estaba oculta, creáronse lugares de memoria... e déuselle un gran impulso á investigación co proxecto "As vítimas, os nomes, as voces e os lugares". Desde a universidade pública organizamos un equipo de investigación para que, con rigor e xuntando capacidades, o puidésemos levar a cabo; aquilo era poñer de acordo a todo o mundo que traballaba na mesma dirección e cun obxectivo único. O traballo feito equivale ao dun investigador ao longo de 46 anos a tempo completo. Aquel proxecto resultou ser un referente, que se presentou en múltiples congresos e universidades estranxeiras e que se segue a explotar para continuar investigando. En vez de publicar un libro tomamos a decisión de facer un muro *nomesevoces.gal* na rede e calquera pode consultalo desde un teléfono móbil. Aquela investigación permitiunos facernos moitas preguntas, a primeira quen eran as víti-

mas, que pasaba coas mulleres das que apenas hai rastro documental, cos que foron á guerra, que pasa co exército, como vive aquilo a "xente do común"... e seguimos preguntándonos: por que os mataron? e quen os matou? Hai algo terrible, monstruoso, para que en vinte anos non nos preguntemos polos verdugos. Estabamos dentro do relato dos verdugos, do relato que eles dominan, por iso conseguen que non falemos deles; lograron dominar a nosa memoria. Walter Benjamín xa nolo advertira, igual que Orwell e Kafka retratando o que se viviu aquí, mesmo antes de que sucedese. O feito de que a radio pública seguise a chamarse Radio Nacional (a dos golpistas) ou de que aínda teñan que reclamar as estatuas do Pórtico ou o pazo de Meirás á familia do Ditador... é parte do mesmo.

Explica algo máis ese relato, por favor.

Había que entender o que pasou no pasado na lóxica do pasado, pero había que derruír tamén os mitos que se crearon primeiro polo franquismo e despois polo silencio.

O golpismo traballou a idea de que aquilo fora inevitable e un plebiscito armado, pero se miras as eleccións de 1936 ves que non había nin un só deputado puramente fascista no Parlamento entre os 475 electos. Por iso dura tanto a guerra, porque eran moi poucos e aínda coa

axuda do fascismo de Italia e Alemaña non conseguen vencer ata tres anos máis tarde. Velaí a razón da matanza! O que vai permitir construír o franquismo son as prácticas xenocidas, o exterminio (eles utilizan ese termo, para falar de Tui: "por fin conseguimos el exterminio"). Despois, durante a Ditadura, conseguen convencer a esquerda de que toda a dereita os apoiara e convencer a toda a dereita de que tiña que seguir sendo franquista. O discurso dos verdugos consegue incluso que non se falase deles porque tivo moito tempo para facerse.

Cando chegou a Transición fállese de política de reconciliación como algo necesario para avanzar, detrás estaba a idea de que todos foran iguais, todo o mundo se matou, todos eran culpables e verdugos. Agóchanse de novo, igual que agocharan o golpe de estado, detrás doutras palabras.

Que pasa coa Lei de Memoria Histórica do 2007 no Goberno Zapatero?

A guerra perdeuse pola incapacidade para poñerse de acordo definindo o que realmente é importante. Esta práctica de non negociación constrúese desde 1937 ata hoxe. Non hai nada peor que unha derrota. Coa Lei pasou o mesmo, as discusións sobre a súa perfección ou imperfección esgótanse soas pero foi o que se puido conseguir naquel momento. O debate

sobre a non anulación dos xuízos fronte á postura do Goberno que avoga pola superior declaración do parlamento que os anularía politicamente... pero a xurisprudencia é moi traidora e a cultura xurídica que constrúe o franquismo é poderosa como pode verse aínda na actualidade. Certamente, a lei apoiou toda a mobilización e o movemento asociativo, o que estaba sucedendo na realidade, permitiu desenvolver iniciativas, financiou... o que fixo peor foi privatizar as escavacións das foxas cedendo algo que solo debería facer o Estado, cun forense, un xuíz e procedementos convencionais. A lei foi un chanzo que hai que recoñecer e habería que dar máis e mellores pasos adiante.

Preocúpanos a ignorancia da poboación máis nova a respecto da Guerra, da posguerra ou da Ditadura. Que podes dicir ao respecto?

Non podemos perder de vista que a Historia é unha materia moi sensible e incómoda. Hai que insistir na falta dun relato distinto ao que nos deron os verdugos e a dificultade de trasladalo aos libros de texto. Tamén lembrar aquel debate das Humanidades e estudar os programas de ensino: que se ensina, como se fai, cando, cantos contidos entran, por que esa escolla. Podemos referirnos á disputa na materia de segundo de Bacharelato e selectividade entre Hª Universal ou de España, entre centrarnos na Hª Contemporánea ou empezar en Atapuerca e o que hai detrás de cada unha desas escollas. Poderíase falar do relato sobre o pasado que se constrúe a través da literatura e o cine, un relato de ficción; ou de como opinións profranquistas que antes se vertían nos bares agora chegan ao Parlamento... pero se non hai máis espazo podemos rematar dicindo que teremos que seguir facéndonos preguntas sobre o pasado porque estas son necesarias para buscar as respostas.

Moitas grazas. Aí seguirá, tamén, a RGE. ■

